

**BOSHLANG'ICH MAKTAB YOSHIDA SHAXS RIVOJLANISHINING PSIXOLOGIK
XUSUSIYATLARI**

Xamidova Munavvar Abdimurodovna

Navoiy viloyati Xatirchi tumani

4umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi

Annotatsiya: *Maqolada boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarning psixologik rivojlanishining xususiyatlari masalasi ko'rib chiqiladi. Maqolada ushbu masala bo'yicha ilmiy adabiyotlarning nazariy tahlili keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *aqliy rivojlanish, idrok, o'quv faoliyati, kognitiv ehtiyojlar*

Ma'lumki, aqliy rivojlanishning zamonaviy davriylashtirishda ushbu yosh toifasi 6-7 yoshdan 9-11 yoshgacha bo'lgan davrni qamrab oladi. Bu davr hayot qiyofasi va uslubining o'zgarishi bilan tavsiflanadi: yangi ijtimoiy rol –o'quvchi , yangi talablar, Yetakchi faoliyatning o'zgarishi - o'quv faoliyati. Shu munosabat bilan, kichik o'quvchining munosabatlar tizimidagi idroki, uning qiziqishlari va qadriyatlari ham o'zgarib bormoqda. Kichik yoshdagi o'quvchi shaxsini shakllantirish va rivojlantirishning asosiy shartlariga quyidagilar kiradi:

- o'qituvchi standart, namuna sifatida; subyektiv sharoitlar
- kichik o'quvchining shaxsiy xususiyatlari (yuqori taqlid, taklif qilishning yuqori darajasi, hissiylik va faollik);
- tengdoshlar;
- oila (xarakterning shakllanishiga alohida ta'sir ko'rsatadi).

Boshlang'ich maktab yoshida motivatsion soha faol rivojlanmoqda, masalan, tengdoshlar guruhi bilan ijobiy shaxslararo munosabatlarni o'rnatish va qo'llab-quvvatlash motivlari. Kognitiv ehtiyojlar yetakchi bo'lib qoladi: o'qituvchining o'quvchilarini aniq bajarish zarurati, yuqori baholarga bo'lgan ehtiyoj, kattalarning maqtoviga bo'lgan ehtiyoj, sinfnig eng yaxshi o'quvchisi bo'lish zarurati, tengdoshlar bilan muloqot qilish zarurati kabilar.

V. S. Muxinaning so'zlariga ko'ra, boshlang'ich maktab yoshida o'zini namoyon qilish tendentsiyasi kuchayadi va o'qituvchilar, ota-onalar va sinfdoshlar tomonidan tan olinishi kerak (ayniqsa, ta'lim faoliyatidagi muvaffaqiyat bilan bog'liq). Motivatsiya xabardorlik yo'nalishida rivojlanadi, o'zboshimchalik xususiyatiga ega bo'ladi. Ta'lim faoliyati ushbu yosh bosqichida etakchi bo'lib, bolalarda shaxsiy xususiyat sifatida mas'uliyatni shakllantirish va rivojlantirishga yordam beradi. V.S.Muxina ta'kidlaganidek, mas'uliyat o'z harakatlari natijalarining zarur maqsadlar, standartlarga muvofiqligini tushunish qobiliyati sifatida talabaning barcha motivlari ierarxiyasida eng yuqori o'rinni egallashi kerak. Bu yoshda o'z-o'zini anglash faol rivojlanmoqda. Kichik o'quvchi o'zining ijtimoiy ta'sirlarga mos keladigan shaxs ekanligini tushunadi: u

o'rganishi va bu jarayonda o'zini o'zgartirishi, ijtimoiy bilimlarni, tushunchalarni, g'oyalarni, xulq-atvor va qadriyatlarga oid ijtimoiy kutish tizimini o'zlashtirishi kerak; shu bilan birga, o'quvchi o'zining o'ziga xosligini, o'zini his qiladi, kattalar va tengdoshlar orasida ma'qullashga intiladi. O'quv faoliyatida kichik yoshdagi o'quvchida o'zini o'zi qadrlash, shuningdek, va o'zini o'zi boshqarish ko'nikmalari rivojlanadi.

Bir qator tadqiqotchilar kichik yoshdagi o'quvchilarning o'zini o'zi qadrlash xususiyatlarining shartlilikini va ta'lim faoliyatining shakllanish darajalarini ta'kidlaydilar. Demak, o'quv faoliyati yuqori darajada shakllangan o'quvchilar nisbatan barqaror, adekvat va aks ettiruvchi o'z-o'zini hurmat qilish qobiliyatiga ega; O'quv faoliyati shakllanishining past darajasi o'z-o'zini baholashning yetarli darajada refleksi emasligi, uning yuqori kategoriyaliligi va yetarli emasligi bilan mos keladi. Shuningdek, ushbu yosh bosqichida o'z-o'zini bilish va shaxsiy fikrlash o'z imkoniyatlari chegaralarini mustaqil ravishda belgilash qobiliyati sifatida rivojlanadi. Bolaning o'z qobiliyatlarini tushunishi, nima qila olishini ko'rishi va qanday qilishni bilishi juda muhim.

I.V.Dubrovinaning so'zlariga ko'ra, har kimdan ko'ra yaxshiroq ishni qilish qobiliyati kichik yoshdagi o'quvchilar uchun o'z qobiliyatlari va ko'nikmalarini rivojlantirish uchun juda muhimdir. Boshlang'ich maktab yoshida ixtiyoriy tartibga solish usullari shakllanadi: birinchi bosqichda bu o'qituvchining og'zaki ko'rsatmasi, keyin o'z-o'zini anglash rivojlanishi bilan irodali harakat bolaning o'z ehtiyojlaridan kelib chiqadi. Boshlang'ich maktab yoshining oxiriga kelib, mustaqillik, qat'iyatlilik, chidamlilik kabi ixtiyoriy xarakter xususiyatlari shakllanadi. Yosh rivojlanishining ushbu bosqichida axloqiy me'yorlar va xatti-harakatlar qoidalarini ichkilashtirish. Bola xulq-atvorda o'zini o'zi boshqarishni rivojlantiradi, u uyda, jamoat joylarida xulq-atvor me'yorlarini aniqroq va farqli ravishda amalga oshiradi, xatti-harakatlarning axloqiy tomoniga alohida e'tibor beradi, harakatga axloqiy baho berishga intiladi, xulq-atvor normalari o'z-o'zini tutish qoidalariga aylanadi. Boshlang'ich maktab yoshidagi axloqiy tarbiyaning asosiy vazifasi xulq-atvorni axloqiy o'z-o'zini tartibga solishning o'zboshimchalik darajasini rivojlantirishdir. Bolalarni o'qitishga nisbatan axloqiy jihatlarni rivojlantirish muhim vazifa bo'lib, uning asosida mehnatsevarlik rivojlanadi. Maktab o'quvchilarida talablarning axloqiy mazmunini tushunishni rivojlantirish eng muhim vazifalardan biridir. Kichkina maktab o'quvchisining hayotida katta o'rinni his-tuyg'ular xatti-harakatlarning sabablari sifatida egallaydi. Ushbu davrda hissiy sohaning rivojlanishi hissiyotlarning namoyon bo'lishida cheklov va xabardorlik, hissiy barqarorlikning oshishi bilan belgilanadi. Bola allaqachon o'z his-tuyg'ularini, ayniqsa salbiy his-tuyg'ularini yanada ehtiyotkorlik bilan ifodalaydi, bu ularning his-tuyg'ularini ifodalash mumkin bo'lgan yoki inkonsiz bo'lgan holatlar o'rtasidagi farq bilan bog'liq, ya'ni xatti-harakatlarning o'zboshimchaliklari asta-sekin o'zboshimchalik sohasida namoyon bo'la boshlaydi. Biroq, umuman olganda, bu yoshdagi bolalar ta'sirchanlik va sezgirlik bilan ajralib turadi.

Shunday qilib, kichik o'quvchining shaxsiyatining asosiy neoplazmalari: tengdoshlar guruhiga yo'naltirilganlik; shaxsiy fikrlashni shakllantirish (o'z imkoniyatlari chegaralarini mustaqil ravishda belgilash qobiliyati); ongli va umumlashtirilgan o'z-o'zini hurmat qilishni shakllantirish; his-tuyg'ularning namoyon bo'lishida xabardorlik va vazminlik, yuqori his-tuyg'ularni shakllantirish; irodaviy harakatlarni anglash, irodaviy sifatlarni shakllantirish.